

"בחוף לומדים אחרת" (2) חוברת הכנס

רמת הנדיב

Ramat Hanadiv رמת هناديف

הכנס השני לקידום
הלמידה במרחבים טבעיים
לאנשי חינוך, סביבה וטבע

14.7.2021

יום ד', 8:30-12:30, מרכז המבקרים ברמת הנדיב

בחוף לומדים אחרת
{2}

הקדמה

בימי הקורונה למדנו כולנו עד כמה הטבע הקרוב לבית חיוני וחשוב לנו, אך דווקא בימי השגרה אנחנו ממעטים להוקיר את הטבע ולהשתמש בו, על אף שהמרחב בחוץ זמין לכולם - לכל מוסד חינוכי יש חצר או גינה, בכל יישוב יש שטח שאינו בנוי. כל שדה בור, גינה ציבורית ופארק יכולים לשמש זירה ללמידה חווייתית, התנסותית, התומכת בתחומי הדעת הנלמדים בכיתה, וכמרחב לפיתוח מיומנויות, כישורים חברתיים ואישיים וחיזוק הביטחון העצמי.

ללמידה במרחבים טבעיים פנים רבות – יציאה לטיול בטבע, סיור לימודי לחקר תופעות כמו השתנות עונות השנה, עבודת כפיים בגינה או שהייה בחוץ ברוח הגישה של "חינוך יער", אשר מתבססת על יציאה קבועה לאורך זמן למרחב טבעי. בלמידה במרחבים טבעיים מתקיימים תהליכים פדגוגיים, המפתחים את היכולות הפיזיות, הקוגניטיביות, הרגשיות והחברתיות של הילדים. היציאה למרחב טבעי מאפשרת לילדים לחוות את ה"עולם האמיתי" בכל החושים, לאורך כל עונות השנה.

אולם, על אף התועלות הרבות המוכרות מן המחקרים, אנשי חינוך רבים חוששים ונמנעים מיציאה החוצה עם הילדים. מחקרים מלמדים שהשינוי מתחיל בהסכמה על חשיבות הלמידה בחוץ, בהתנסות, קבלת כלים ויצירת תחושת בטחון.

על מנת לעודד אנשי חינוך לצאת החוצה, אל המרחב הטבעי, עם תלמידים וילדים, באופן פורמלי ובלתי פורמלי, אנו מקיימים מדי שנה השתלמויות מורים בנושא, מלווים תהליכים בבתי ספר ובגנים, מנגישים סדנאות עומק לאנשי חינוך ומפעילים קהילות חינוכיות לקידום הלמידה בחוץ, במפגשים פיזיים, סדנאות זום, כתיבת מערכים משותפת ועוד.

כנס "בחוץ לומדים אחרת", המתקיים זו השנה השנייה, מהווה את נקודת השיא של הפעילות הקהילתית לקידום הלמידה בחוץ לאורך השנה. מטרת הכנס הם לחגוג את הלמידה החוץ כיתתית, להעשיר ולחשוף כלים ותכנים חדשים ללמידה בחוץ ולחזק את תחושת הקהילה סביב הנושא.

בחוברת זו תמצאו סיכומים קצרים של כלל הסדנאות שהועברו במסגרת הכנס "בחוץ לומדים אחרת" (2), וכן המלצות שונות לקריאה ולהרחבת היריעה בנושאים שונים ומגוונים.

קריאה מהנה ומעשירה!

ד"ר נירית לביא אלון וגמא שפר, רמת הנדיב

מיכל שדה ואיילת סלעי, עץ הרעיונות

תוכן עניינים

עמוד 4	פשוט להיות בחוץ – בהנחיית גל טל
עמוד 5	בובות ומשחק סוציודרמטי בחומרים פתוחים במרחבים טבעיים - בהנחיית נופר בן אריה
עמוד 6	"לראות עם הלב ולהרגיש בעיניים" - בהנחיית לילה אלעד ותמר אודם
עמוד 7	הקחות טבעית בכיכוב צמחי המרפא של ארץ ישראל - בהנחיית רות ישפה זיו
עמוד 8	התבוננות ומיינדפולנס בטבע - בהנחיית ד"ר נירית אסף
עמוד 9	עבודה חושית ככלי להתבוננות בטבע - בהנחיית שלומציון באום
עמוד 10	יומן טבע - בהנחיית איילת סלעי
עמוד 11	הגינה הצבעונית שלי - בהנחיית אלה ליאור פרויליך
עמוד 12	חיבור דרך משחק, צורת הלמידה הטבעית - בהנחיית טאווה גורן-חיטין
עמוד 13	קליעה במחטי אורן - בהנחיית אביבית גלנץ
עמוד 14	קישורים לאתרים ולקהילות בנושא למידה בחוץ

אלבום תמונות מהכנס

פשוט להיות בחוץ / גל טל

פשוט להיות בחוץ זו תפיסה, לא סיסמה. אם נעמיק את החיבור שלנו לסביבה, נוכל שוב להיות חלק ממנה, ולהנות מהלמידה הטבעית שהיא מזמנת לנו.

בסדנה התנסנו בכמה כלים, שמטרתם לסייע לנו בחיבור (אישי ושל המונחים שלנו) –

פתיחת החושים – תוך עצימת העיניים, ושימת תשומת ליבנו לקלט מהחושים האחרים.

פינת ישיבה – שוטטות או הגעה למקום וישיבה בו, שאינם נבחרים מהראש, אלא מהבטן – לאן שהגוף מוביל אותנו. בפינה נותנים מקום לכל התחושות הפנימיות לעלות, ולקלט מכל החושים להיכנס. אחרי זמן שהייה, ניתן לרשום את החוויות או לצייר (יומן).

* מומלץ לבחור פינת ישיבה קבועה קרוב לבית, ולהגיע אליה בעונות השנה השונות ובשעות היום והלילה.

שיתוף הסיפור – בזמן השיתוף של חוויות, אנו שבים ומעבדים נוסף למה שעבר עלינו, ומתוך השאלות של המאזינים, צפים דברים שלא היו במודעות שלנו כשסיפרנו, ועולות שאלות שסייעו לנו לתת את שימת הלב בפעם הבאה. הסיפורים נותנים גם השראה לאלו שאנו משתפים אותם ומזמינים אותם להתנסות בעצמם.

שולחן טבע – את האוצרות שאנו מוצאים בסביבה נרצה לשמור ולהציג למי שאנו חונכים. המגע הישיר עם דברים פחות מוכרים, תורם גם הוא לחיבור. לשולחן נוסף גם מגדירים וספרים רלוונטיים, כדי לעורר את הסקרנות, ולגרות ללמידה.

הסדנה נבנתה בהשראת קורס שמונת המגינים, שמעבירה טאוה גורן חיטין -

<https://www.sfataa.com/8shieldscourse>

בסוף אוגוסט תתקיים סדנת מבוא לקראת הקורס השנתי שייפתח באוקטובר – מוזמנות להצטרף. אשמח לסייע ולייעץ.

פרטים ליצירת קשר: גל טל פופקו - 05404667676

בובות ומשחק סוציודרמטי בחומרים פתוחים במרחבים טבעיים / נופר בן אריה

בובות מלוות את בני האדם מאז שחר ההיסטוריה האנושית. הן מעוררות רגש ומקום לדמיון ומשחק חברתי בכל גיל. מאז ועד היום, בחברות מסורתיות, הבובות מיוצרות מחומרים טבעיים וחומרים מקומיים- קש, עץ, קליפות תירס, חימר, בדים טבעיים ועוד.

בסדנה יצרנו דמויות מחומרי הטבע שליקטנו בחורשה והתנסינו בחיבורים ללא דבק- המאלצים אותנו להפעיל חשיבה, יצירתיות ומיומנויות מתחום המלאכה. הכנת בובות למשחק מחומרים מקומיים מהווה חלופה לקניית צעצועים ומפחיתה את השפעות טביעת הרגל האקולוגית. בתום הסדנה שוחחנו על הדמויות החדשות שיצרנו, על ההזדמנויות ליצור במרחב הטבעי- ללקט צמחים המתאימים ליצירה כחלק מהיכרות עם המגוון הביולוגי ועל הייחודיות שבתהליך היצירה מ"מה שיש".

אשמח להתראות בסדנה הבאה!

נופר בן אריה, M.Ed. בחינוך סביבתי ומדעים, מנחת השתלמויות, סיורים וסדנאות לצוותי הוראה וחינוך בתחום הקיימות והבובנאות, מלווה גנות להסמכה לגן ירוק, בובנאית יוצרת ופעילה בארץ ובחו"ל בארגון ההתנדבות הבינלאומי "בובנאים ללא גבולות", ילידת כפר האמנים עין הוד, שם מנחה סדנאות וסיורים.

פרטים ליצירת קשר: 0547393006, nofar.ba@gmail.com

עוד באינטרנט: נופר בן אריה בובות קיימות וחינוך

לראות עם הלב להרגיש בעיניים / לילה אלעד ותמר אודם

למידה חוץ כיתתית או חינוך חוץ (שנקרא גם חינוך טבע או חינוך יער) שם דגש על חיבור ראשוני ובלתי אמצעי לטבע, באמצעות שהייה ממושכת בחוץ וחיבור להוויה, עם תיווך מינימאלי. התחלנו בציטוטים קצרים מספרו של **יהושע מרגולין "בדרך לטבע"** שחינך בתחילת במאה הקודמת לשהייה והתבוננות בטבע.

הדגש בחינוך חוץ הוא על יציאה קבועה, לפחות אחת לשבוע, בשאיפה ליום שלם וכמעט בכל מזג אוויר. יציאה למקום קבוע עם סדר יום מוגדר, הכולל רצף פעילויות קבוע. מניחים את הציוד במקום מוגדר, קוראים **למעגל מגנטי** (רגליים מגנטיות, מרפקים מגנטים, ברכיים מגנטיות) עם ספירה מ-1 כלפי מעלה ועם ההתמקצעות מ-10 ל-0.

זוג משמיים: בדיקת נוכחות. כל שניים שעומדים אחד ליד השני מחליטים על תנועה משותפת, ללא מגע. בכל פעם שמתכנסים, מכריזים על "זוג משמיים" כולם מרימים יד למעלה. רק אחרי שמוצאים את בן הזוג ועושים את התנועה, מורידים יד. הזוג הוא אקראי ולכל השנה.

ואז **"סיט ספוט" או "לצפות"**: לכל אחד נקודה במרחב אליה הוא חוזר כל שבוע ובה שווה לפרק זמן. בתחילה כחצי דקה ובהדרגה מאריכים את הזמן. בסדנא נתנו הוראה לשכב על הבטן עם הפנים על האדמה, על הגב ואז על הבטן עם הראש מורם כשצליל מהדהד נותן סימן להחליף מצב. אפשר עם עיניים פקוחות או עצומות. להתמסר.

ביקשנו לחזור עם "משהו" מהנקודה ואז כסיכום הסדנא, להניח ליצירה משותפת ומי שרוצה, בתוספת מילה לסיכום החוויה.

תודה למשתתפות/ים על הלמידה ההדדית.

תמר אודם ולילה אלעד, אגף איכות הסביבה, מועצה אזורית עמק יזרעאל

סדנת הרוקחות טבעית בכיכוב צמחי המרפא של ארץ ישראל/ רות ישפה זיו

סדנת הרוקחות והכנת משחה נבחרה כתהליך מרכזי דרכו למדנו על תהליכי למידה ארוכי טווח. הסדנא התבססה על מודלים בלמידה התנסותית ותוכן המעודד שימוש בכלל החושים בידע מעמיק, מיומנויות מוטוריות ובאינטראקציה בין הלומדים. התוכן והתהליך שולבו זה בזה. עבדנו על פתיחת החושים, הזדמנות להרחיב את המנעד והרגישות שלנו לריחות. הכרנו ריחות של צתרה ורודה, קורנית מקורקפת, אזוב מצוי, מרווה משולשת וצמחי תרבות בישראל - לבנדר ורוזמרין. נהנינו גם מריחם של מחטי עץ האורן שחסינו בצילו הנעים במהלך היום. התרווחנו בתוך החוויה החושית בגוף, בדקנו איזה איבר או אזור בגוף מתעורר לקראת הריח. לאחר כן חלקנו בתחושות במעגל שיתוף. הרחבנו את היכולת שלנו לזהות ולשיים ריחות במשחקי זיכרון חושיים בזוגות. משחק "אף הזהב" מתאים לכל הרמות מהגיל הרך ועד מבוגרים. בין אם אנו בוחרים לשתול חלקת צמחי מרפא בגינה המקיימת או לצאת ללקט צמחים בעלי תכונות מרפאות בטויל. כיצד אוספים ומיבשים צמחים מהשטח? הכנו שמן חלוט מפרחי ציפורני החתול. יצרנו מיכלים מקיימים למשחה מצמחי העב קנה. רקחנו יחד משחת פלאים לעור מגורה. כתומה, שמשית ושימושית. עוד מידע על תהליכי למידה וטוילים איתי, באתר <https://rutiziv99.wixsite.com/journeys>

התבוננות ומיינדפולנס בטבע / ד"ר נירית אסף

בסדנה התנסינו בתרגילים של התבוננות בטבע מתוך הבאת תשומת לב למקום ולרגע. מיינדפולנס (או בעברית קשיבות) מוגדר כהליך של הבאת תשומת לב מכוונת ובלתי שיפוטית לחוויות המתרחשות בכאן ובעכשיו.

אנו התנסינו במעגל שקט בעיניים עצומות, תוך הבאת תשומת לב וקשב לעצמי ולטבע הסובב: קשב לתחושות הגוף, קשב לקולות, לצלילים, לריחות ולרוח שבאה והלכה ועטפה אותנו. מתוך המעגל יצאנו, לאחר פקחת עיניים, להליכה שקטה לאן שהעיניים לוקחות ומציאת משהו בטבע שמשך אותי. התנסנו בתרגיל zoom in ובו ערכנו התבוננות במסגרת מקרטון והליכה עימה עד לנקודה בה הפרטים קטנים ביותר נראים מקרוב, במקום זה ישבנו והתבוננו לעומק - לאן הגענו, מה גילינו. התאספנו לשתף בחוויה של התבוננות לתוך מסגרת, שוחחנו על חווית הגילוי והפליאה מהמקום אליו הובילה אותנו המסגרת, על הבאת תשומת הלב לפרטים הקטנים, אותם לא היינו רואים אחרת. קראנו בספרו של הנרי דיוויד תורו. טיול: "בימי חיי פגשתי רק אדם אחד או שניים שהבינו את מהות אמנות הטיול, כלומר הטיול הרגלי- שניחנו, אם אפשר לומר כך, בכישורי שוטטות... סבורני שאיני יכול לשמר את בריאותי ואת כוחות נפשי, אלא אם כן אני מבלה לפחות ארבע שעות ביום- ובדרך כלל יותר- בשיטוט ביערות ועל פני גבעות ושדות, חופשי לחלוטין מכל מחויבות ארצית" (עמ' 17,21). לאחר הקריאה יצאנו לתרגיל של שוטטות: הליכה יחפה בטבע, כאשר ההתבוננות נעשית דרך כפות הרגליים (מומלץ להתנסות גם בעיניים עצומות).

כל התרגילים עסקו בהתבוננות אישית, נקודתית בטבע, מתוך בחירה של המתבונן בנקודת הזמן. שמנו דגש על הבאת תשומת הלב לסובב אותנו, בעצם לחיבור ביני המתבונן לטבע, לחשיבות העצירה והבאת תשומת הלב, על האפשרות לקחת תרגילים אלו ואחרים לכל קבוצה וכן לחיים.

פרטים ליצירת קשר: מייל assafnirit@gmail.com; טלפון: 052-8545009

עבודה חושית ככלי להתבוננות בטבע / שלומציון באום

עמותת לטם מוציאה לטבע אוכלוסיות עם צרכים מיוחדים מזה עשרים ושמונה שנה. במהלך השנים למדנו להנגיש תכנים של טבע וסביבה לאוכלוסיות מגוונות. במפגשים שלנו עם אוכלוסיות מיוחדות אנו מזהים אילו ערוצים חושיים פתוחים דרכם ניתן לפגוש את הטבע, ואיתם אנחנו עובדים. מתוך כך דיברנו על היכולת שלנו לפגוש את הטבע בשלל חושים ועל איך שזה מעשיר את המפגש ואת הלימוד עם הטבע.

בחלק הראשון של הסדנא התנסו בסגירת חוש הראיה ופתיחת חוש השמיעה והמישוש במפגש שלנו עם הטבע. ראינו שתרגיל זה דורש מאיתנו להאט, ומאפשר לנו להעמיק בפרטים הקטנים, כמו תחושת החספוס של גזע העץ, העלים, האדמה מתחת לרגליים..

לאחר מכן יצאנו לחפש "דברים שאפשר להדריך עליהם" וחזרנו עם אוסף מגוון של פריטים, אותם ארגנו בצורות שונות, לפי גודל, מאפיינים דומים, סידור חופשי ואינטואיטיבי. דיברנו על ההקשרים האינסופיים של הפריטים השונים, ואיך כל פריט פותח לנו עולם שלם שאפשר לדבר עליו.

ראינו איך אפשר לפתוח כל נושא דרך כל כך הרבה אפשרויות מתודיות, תרגילי התבוננות, חקירה, משחקים ויצירה, וזו מאפשרת למודרכים שלנו חווית למידה משמעותית ובלתי נשכחת.

פרטים ליצירת קשר: 04-9591808, office@lotem.net

יומן טבע / איילת סלעי

הסדנה הייתה טעימה קטנה מהכלי האדיר שנמצא בשימוש נרחב בחינוך חוץ בעולם – יומן טבע. יומן טבע הוא תיעוד של הטבע בו אנו מתבוננים, אך ברובד העמוק יותר אנו מתעדים לא רק את הטבע שאנו מתבוננים בו אלא את עצמנו באותה נקודה בזמן. בהקשר של חינוך חוץ, קיים מגוון עצום של תרגילים ברמות מורכבות שונות תוך מתן דגש לנושאי ליבה מגוונים, עם אפשרות ללימוד בינתחומית תוך מתן מקום מרכזי למחשבות ולחוויה הרגשית.

בסדנה העברנו פתיחה לנושא, התנסות שכל מטרתה להגיע להבנה מהו תיעוד. התחברנו לנושא ההתבוננות לשם תיעוד דרך משחק, תיעדנו עלה תוך שימוש באיור, מילים ומספרים ועל ידי משחק נחשפנו למגוון העלים ולתיעוד של חבר.ה לסדנה.

לסיכום קיימנו שיח על משוב, מה רצוי שיכלול ועל חשיבותו וקינחנו בכמה כיווני חשיבה להמשך.

תרגילים ליצירת יומן טבע ניתן למצוא ב"יומן טבע – איך מתחילים" שהוא מדריך למבוגרים הכולל 10 תרגילים שכל אחד מהם עולם ומלואו ודפי תרגול. כמו כן, קיים יומן טבע לילדים וילדות הכולל עשרות תרגילים קטנים כך שיכול בהחלט ללוות שיעורים רבים של לימוד משמעותי בחוץ מתוך שהות, התבוננות ונוכחות.

לקריאה נוספת: www.familyideatree.com

ליומן טבע למבוגרים: <http://bit.ly/יומןטבע>; ליומן טבע לילדים: <https://bit.ly/njkids>

פרטים ליצירת קשר: מייל familyideatree@gmail.com; טלפון איילת: 052-5327567; טלפון

מיכל: 052-5678785.

בפייסבוק: שם הדף "עץ הרעיונות", קבוצה: "פשוט לצאת החוצה".

"הגינה הצבעונית שלי": יצירת צבעים ידידותיים לסביבה / אלה ליאור פרויליך

בסדנה התנסו ביצירת צבעים מצמחים מחומרים ידידותיים לסביבה ולאדם. יצרנו מניפת צבעים שהטבע מהדהד בה והפכנו לרגע קט לחוקרים את הטבע ואת האפשרויות הגלומות בו ליצירה אקולוגית.

למדנו כי צמחים רבים מפיקים צבע עמיד ליצירה וכי רבים מהם משמשים גם למרפא או למאכל. הבנו כי היכרות עם צבע טבעי מצריכה מאיתנו הכירות מעמיקה עם חלקי הצמח השונים המשמשים לצביעה.

עבדנו עם החושים, התקרבנו אל "בופה צמחים" בו היו מפוזרים צמחי צביעה שונים ויכולנו לגעת, למשש, להריח ולבחון איזה צמח מסקרן אותנו והיינו רוצים ללמוד עליו יותר.

יצרנו צבעים באמצעות כתישה של עלי כותרת צבעוניים, פעילות המדמה יצירה של צבעי מים. הפקנו צבעים רבים בצורה מיידית וקיבלנו אפשרויות מגוונות באמצעות שימוש בחומרים המשנים את רמת החומציות והבסיסיות בתרכובות הצבע. הצבעים שהכנו היו ידידותיים לסביבה, את רוב הצמחים ליקטנו ועבודת היצירה הייתה בנויה משלבים הדורשים פעולות החוזרות על עצמן, בקצב מעט איטי המתאים לטבע הסובב אותנו. הפעילות חיברה אותנו למסורת קדומה של הפקת צבעים מהטבע ששרידיה מצויים לאורך כל אגן הים התיכון.

פרטים ליצירת קשר: אלה ליאור פרויליך, אדמוניה: הסטודיו האקולוגי לאמנות ולטיפול – טלפון

054-6115435, מייל: info@admonia.art

לקריאה נוספת: www.admonia.art

אינסטגרם: admonia.art

פייסבוק: אדמוניה: הסטודיו האקולוגי לאמנות ולטיפול

חיבור דרך משחק, צורת הלמידה הטבעית / טאווה גורן-חיטין

כשמשחררים ילדים ללמידה טבעית אחת הדרכים העיקריות היא משחק. אז נפגשנו כמו ילדות ופשוט התחלנו לשחק! (כן היה רוב נשי מוחלט) וכך תוך רגע נוצר קשר, הכרנו במרחב אחר בו אנחנו שותפות, צוחקות נעות, משתטות. נענו בין שני המרחבים ושני הכובעים:

כובע המשתתפת שפשוט נהנית מהמשחק בלי לשים לב שבעצם מתרחשת פה למידה (כי הרי זו למידה כ"כ משובחת, כזאת שנעשית בלי שבכלל נשים לב!), וכובע אשת החינוך שמסתכלת לומדת וחוקרת את העקרונות מאחורי המשחקים, את המתנות שלהם ואת האפשרויות הגלומות בתוכם. דיברנו על שלושת רמות השאלה ואיך אפשר להשתמש בהן בתוך משחקים, ראינו איך אפשר לשחק את המעברים בין הפעילויות ובין המרחבים בצורה מזמינה ומשמחת, איך אפשר לרכז קבוצה בשניות מבלי להתאמץ.

מי שרוצה להרחיב ולהעמיק בשימוש במשחקים ובמיומנויות הדרכה מוזמנת (גם גברים כמובן) לסדנת יום, המתרחשת בערך אחת לחודשיים (הרחבה של מה שאתם טעמתם ממנו) - "[משחקים לאנשי חינוך והדרכה](#)".

קורס שנתי העוסק במיומנויות הדרכה: [אמנות המשחקים - ליווי לאנשי חינוך והדרכה](#)

קורס שנתי [8 המגיבים](#)

וכמובן מוזמנות תמיד להתייעץ, לשתף ולחלוק משחקים

פרטים ליצירת קשר: טאווה 8shieldsisrael@gmail.com

קליעה במחטי אורן - בהנחיית אביבית גלנץ

מרגע שהאדם חש צורך להעביר דברים ממקום למקום הוא פיתח "כלים להכלה" הוא השתמש בחומרים שהיו זמינים סביבו, הטבע! התכנסנו בחורשה בצל האורנים הקנריים, אספנו מחטים ארוכות, השרנו במים וקלענו בידינו ללא חומר נוסף וללא כלים.

אצבעות, מחטים ושלווה גדולה.

מלמדת קליעה בחומרים שונים במפגשים שבועיים קבועים ובסדנאות חד פעמיות.

אינסטגרם: kelim_lehachala

ליצירת קשר: אביבית גלנץ 054-4319131

קישורים לאתרים וחומרים בנושא למידה בחוץ

קבוצות וקהילות:

[דף פייסבוק "פשוט לצאת החוצה" – עץ הרעיונות](#)

[הצטרפות לקהילה החינוכית לקידום הלמידה במרחבים טבעיים – רמת הנדיב \(קבוצת ווטסאפ פתוחה\)](#)

[דף פייסבוק חינוך יער](#)

חומרים ומערכים חינוכיים:

[תיקיית חומרים \(מאמרים, מערכים, מסמכי משרד החינוך ועוד\) – רמת הנדיב](#)

[מערכי פעילות מתוך סדנאות קהילת חינוך חוץ – עץ הרעיונות](#)

[מערכי פעילות מתוך אתר מרכז המורים הארצי למדע וטכנולוגיה בחינוך היסודי](#)

[עקרונות ללמידה חוץ כיתתית - המדען הראשי משרד החינוך / נירית לביא אלון וטלי טל](#)